

Söderöposten

Nr 4 2007

*Skarpslätts-Olle (Olle Eriksson) plogar
snö framför affären i Långalma, 60-talet.*

*Fotot inskannat ur
Göran Olssons album*

Innehåll:

Ordföranden har ordet	sid 3
Aktiviteter	sid 4 - 5
Svamputflykt, Inställt, Bildgåta, litet Söderö-lexikon	sid 6
Trädgårdsdax, Om hasselnötter	sid 7
Gamla tidningar och urklipp, Fiskarna uppgav sitt nattläger	sid 8 - 9
En sällsynt art	sid 10
Om sockerbetor	sid 11
100 - årig juldikt, Seniorträffen	sid 12
Passet	sid 13
Anders - enhörna	sid 14 - 15
Söderöns Hembygdsförening	sid 16

Ur Bondepraktikan:

”En sträng och långvarig vinter inträffar, om fåren på efterhösten med våld, måste drivas in i ladugården”.

Vill du bli medlem i hembygdsföreningen?

Har du glömt att betala medlemsavgiften?

Då sätter du in 100:- på pg 15 28 61-1

Skriv alltid namn och adress och gärna e- postadressen på inbetalningskortet när årsavgiften betalas in.

Söderöpostens redaktion består f.n. av:

Hans Tibell, Viveka och Åke Westman

För innehållet i artiklarna svarar respektive författare

Ansvarig utgivare är Hans Tibell

Har ni material (text eller bilder eller både och), mejla dem till westsson@comhem.se

Layout Åke Westman. Tryckt av Östhammars Kommun.

Ordföranden har ordet!

Snart slut, men det kommer mera!

Jovisst - nu sitter vi här i höstmörkret igen. Men snart är det jul och nyår och vinter och dagsmeja och snösmältning och islossning och talgoxar och tjällossning och lövsprickning och ljust nästan hela dygnet!

Det finns hopp! Vår hembygdsförening har haft ett aktivt år med många aktiviteter.

Vi har inte orkat göra någon "kundundersökning", men vi tror att vi är på rätt väg eftersom aktiviteterna är välbesökta och det har kommit många nya medlemmar och avgångarna är ganska få.

Det nya verksamhetsåret kommer alltså att bli ganska likt det förra, med gökotta, några byvandringar och andra utaktiviteter.

Sedan har respektive by ett antal egna arrangemang, så det finns mycket att hänga med på.

Såg ni att Östhammars närpolis - område har Sveriges lägsta antal polisanmälningar per invånare?

Om man gjorde uppföljning på Söderön skulle det säkert bli ännu lägre siffror. Det är verkligen något att glädja sig åt - ytterligare en fjäder i våran hatt!

Information från Arbetsgruppen för Söderöpostens distribution

Om ni undrar varför det står 07 efter ert namn på Söderöpostens adressetikett, så är det en upplysning om att ni har betalt medlemsavgiften för år 2007.

Står det inget 07 efter ert namn har ni, med vissa undantag, inte betalt. När ni betalar för 2008 kommer vi att ändra till 08 osv.

Nästa år kommer vi att skicka med inbetalningskortet i nr 1 av Söderöposten.

Hälsningar från Gerd och Christer i Tuskö.

ADVENTSKAFFE

Söndagen den 9 dec. kl. 14.00 i Nolsterby kapell.

Sång och musik. Och kanske får vi höra Viktor Rydbergs Tomten igen.

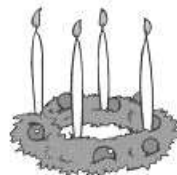
Hemb.föreningen hjälper till med kaffeserveringen

Hjärtligt välkomna till lite avkoppling i julstöket!

Söderö Kapellstiftelse

Välkomna!

LUCIAFEST

Fredagen den 14 december kl 19.00
i Söderögården, Långalma.

Luciatåg under ledning av Elenor Gustafsson.

Kaffeservering   Söderöslöjd finns på plats.

Paketauktion. Ta med ett paket, värde ca 30:-
Särskild barnpaketauktion. Hembygdsföreningen
håller paket.

Samarr. med Söderögårdens Bygdegårdsförening

Välkomna!

TRÄDGÅRSDAX

I Söderögården, Långalma.

Onsdagskvällarna 16/1, 6/2 och 20/2 2008 kl. 18-21.

Se mer info sidan 7

Samarr. med Studieförbundet Vuxenskolan och
hembygdsföreningarna på Tvärnö och Raggarön

KOMMANDE AKTIVITETER

Preliminärt datum för årsmötet är satt till den
30 mars 2008 kl. 18.00.

*Observera att vi har lagt det på kvällstid den
här gången.*

Nytt datum för evenemanget ”Vårt behov av
visor och folktro” är den 17 april 2008.

Se annons i nästa nr av Söderöposten.

Vi tipsar om Söderögårdens musikkväll,
Linnékvintetten med Øystein Baadsvik
på tuba, den 29 jan. 2008 kl.19.00.

Svamputflykt i Långalma

Söndagen den 23 september var vi några tappra som njöt av en underbar höstdag tillsammans med vår egen svampexpert Vivi. Vi gick en kortare runda i Långalmaskogen och samlade in alla svampar vi såg.

Efter en fika började så Vivi berätta om de svampar vi hittat, plus några till som hon plockat under lördagen. Vi fick veta allt om ätliga o giftiga, vackra o fula, väldoftande o stinkande och att Söderön även i mykologiska sammanhang är fantastiskt och unikt.

Vi får hoppas att också detta blir ett uppskattat, för det var det, och återkommande arrangemang. Tack Vivi!

Christer Mattson

Vivi studerar stolt fjällskivling Ung stinksvamp
Foto: Karin Rehnström

Inställt!

Tyvärr blev vårat så välplanerade arrangemang med Ebbe Schön inställt med kort varsel.

Det var en illasinnad förkylningsbakterie (eller var det egentligen något annat väsen?) som slagit läger hos Ebbe och däckat honom.

Vi var i alla fall på plats i bygdegården den aktuella kvällen och drack kaffe med dem som vi inte nått med återbudet.

Bildgåta!

Känner någon igen motivet? Skicka ett mejl till westsson@comhem.se. Svaret kommer i nästa nummer.

Söderömotiv

Foto: Åke Westman

Litet Söderölexikon

- Schúrer = skator
 Blomträn vínar = krukväxterna vissnar
 (kom ihåg att "l" uttalas tjockt på Söderömal, tunga sätts uppe i gommen)
 Túscho å Nö`lsby = Tuskö och Nolsterby
 Ítänd = positivt ivrig

Trädgårdsdax!

Välkomna till en liten studiecirkel om ekologisk trädgårdsskötsel.

Visst finns det många böcker och TV-program, men det är ännu mer inspirerande att träffa Evalotta och Gerrie från Eds Plantskola.

Ta chansen att bli vän med dina småkryp!

Det blir i samarrangemang med Studieförbundet Vuxenskolan och Raggarö och Tvärnö hembygdsföreningar.

Det kommer att äga rum klockan 18- 21 under tre onsdagskvällar: 16/1, 6/2 och 20/2 år 2008 (tyvärr har dagarna måst ändras sedan TvärNytt trycktes).

Platsen är Söderögården.

Anmäl er senast 6/1 2008 till någon av:
Gunilla Nilsson tel. 0173-218 11, 070-602 102,
gunilla.nilsson@sv.se,
Viveka Westman eller Hans Tibell

Vi ses i myllan!

Om hasselnötter i juletid

Som barn plockade vi hasselnötter, torkade och sparade dom till jul. De användes också till kakbak.

Nötterna brukar vara mogna i september. Om nöten släpper höljet när man trycker

på den, är den mogen att plocka i tävlan med ekorrar och nötskrikor.

På 1700-talet odlades nötter i nötgårdar bl.a. på Öland.

Nötterna såldes till utlandet.

I Holland malde man ner skalet till pulver, som användes till målarsvärta.

Av de smalaste pinnarna tillverkades ritkol. Pinnen fördes in i ett smalt rör, t.ex. en gammal bösspipa, vilken pluggades. Sen värmdes man röret så mycket att pinnen blev till kol. Som användes att rita med.

Kol av hassel användes också till att rena sprit med.

Redan för ett par hundra år sen hade männen, och kanske kvinnor också, problem med skallighet.

Som ett botemedel användes malda nötter blandade med björnfett.

Margit Bergström

Gamla tidningar och urklipp

Micke Jansson i Långalma har en Östhammars Tidning som i dagarna kom ut för exakt hundra år sedan, den 10 dec 1907. Han har fått den av sin farfar och tidningen har förmodligen blivit sparad för att kungen, Oscar den andre hade avlidit.

Det står mest om kungen, dödsfallet, hur man har hanterat kroppen och hur man på olika sätt ska hedra den döde, med flaggning osv.

Jag letar efter någon nyhet från Söderön i tidningen, som är på fyra sidor, men det enda som finns är att J O Ersson i Boda säljer två hölador.

Under rubriken Landsorten har man nyheter från Uppsala med omnejd, man var inte blyg i Östhammar på den tiden.

Från Vivi Lindberg i Östhammar har vi fått diverse tidningsurklipp. Ett handlar om två älgkalvar på Lotsholmen. Artikeln är tagen ur Svenska Dagbladet och tyvärr inte daterad, men man kanske kan tänka sig 1940-talet. Men rätta mig gärna om jag har fel.

Viveka Westman

Fiskarna uppgav sitt eget nattläger åt sjuka älgar

Lotsholmen, tisdag (Sv. D:s utsände medarbetare). På Lotsholmen vid Älvnäs, längst ut på Söderön, den långa halvön som går mellan Öregrund och Östhammar, betar två långbenta, gänliga älgkalvar i en fälla, och fastän det låter banalt måste man om dem säga: De är det sötaste man kan se. Dessa två fem veckor gamla älgkalvar har en egen historia, och den är på sitt sätt både rörande och heroisk.

En flicka från Älvnäs rodde en dag ut till Skötören för att plocka liljekonvaljer. På den ön fanns en älgko med två knappt mer

än dagsgamla kalvar. Det visste inte flickan, eljest hade hon väl knappt tövat sig dit. Nu blev älgmodern skrämmd och simmade iland och övergav sin avkomma.

På kvällen kom en Älvnäsfiskare, Gösta Boman, ut till Skötören. Den ena kalven, en kviga, hade givit sig ut i vattnet, kanske simmande sökt finna sin mor – vem vet vad som rör sig i hjärnan hos en övergiven, tvådagars skranglig älgkalv?

När hr Boman kom ut stack endast kalvens huvud över vattnet; han räddade henne och

på land fick han företa konstgjord andning efter alla konstens regler för att rädda livet på den lilla. Senare gjorde han en ny tur och hämtade även den andra kalven, en tjur.

I en sjöbod längst ut på Lotsholmen har Gösta Boman tillsammans med kollegan Algot Eriksson inrett ett rum, som de använder under sommarfisket. Här avstod de nu sin egen nattbekvämlighet och bäddade ner kalvarna i var sin säng. Sedan kom bekymmer. Den lilla tjurkalven blev sjuk och krävde särskild omsorg. Numera är han något mindre än sin syster, men fullt ut lika pigg och yster. Nu är de fem veckor gamla och alla tecken tyder på att de kommer att stå sig och stå sig gott.

Kalvarna kommer fram för att kela

Senare byggdes en fälla i backen ovan sjöboden. I ett litet improviserat stall söker sig de två kalvarna självmant varje kväll nattkvarter på en halvbädd – det går ju inte an för en blivande skogens konung att sova i bäddad säng varje natt. I fällans nedersta hörn har älgarna själva valt ut sitt avträde, och så renliga är de, att de ingen gång nyttjat någon annan del av fällan för sina behov.

Nu har de två kalvarna börjat äta av rönnlöv som bjuds dem, men ännu ett par månader förblir sötmjolk deras viktigaste spis. Två fiskare har väl inget överflöd precis, men Algot Eriksson och Gösta Boman har inte tvekat att för egna medel köpa mjölk åt sina skyddslingar. Det är rörande att se dem samman – när de två fiskarna kommer med nappflaskorna sträcker älgarna på huvudet och dansar på bakbenen av förtjusning, rycker nästan flaskan ur handen på fiskarna.

Just nu är sammanlagda ransonen sju liter mjölk, men snart kommer de att dricka sina modiga sex, sju liter var, kanske mer. Det blir dryga omkostnader.

Låt vara att välvilliga bidrag lagts i en sär-

skild sparbössa vid ingången till fällan – de senaste veckorna och särskilt i midsomras var det folkvandring till dr två små djuren, som är alldeles tama och till och med självmant kommer fram för att kela och bli kelade med när en besökare kommer.

Hur ska det gå för de två ännu odöpta älgkalvarna sedan? Om ett par månader är de gamla nog att kunna börja ett självständigt liv i frihet – eller fångenskap.

Man får väl släppa dom säger Eriksson – fast efter det kommer man väl aldrig att våga skjuta på en älg, det kan ju vara ”ens egen” man dödar.

Tvenne kelsjuka långskankar får roslagsfiskarnas mjölk

Älgstammen i dessa trakter är rätt rik – om man bara är säker på att de får det bra, skulle de två ”fosterföräldrarna” nog gärna se sina skyddslingar på Skansen eller Furuvik.

Medarbetare lämnar de två långskänkarna, som en stund varit barnsligt närgånget intresserade av kamerans hemligheter. En frivillig tribut går i sparbössan – och man tycker det skulle vara bra om någon djurvän skänkte en välbehövlig summa till de två älgkalvarnas uppfostran och utfordring.

Béguin

Det var artikeln om älgkalvarna på Lotsholmen. Är det någon som vet hur det gick sen?

En sällsynt art

Det är många som älskar Söderön. Alla vi som bor här - naturligtvis. Men också många besökare, på korta eller längre besök. Det är närheten till havet, det gamla men ändå levande kulturlandskapet, skogar, ängar och åkrar, alla kor, får och hästar, som lockar.

Men vildmarken finns också; rådjuren kommer på besök som kanske inte alltid är så välkomna, älgarna är inte så sociala men kan skyntas ibland, lodjuren är ytterst diskreta men finns för det mesta, vargen har passerat förbi (tack och lov!), vildsvinen är våra senaste invandrare, örnarna seglar oberörda över oss i trätoppshöjd, säl och skarv konkurrerar om fisken.

Men mosynefjärilen fladdrar oberörd av uppmärksamheten. Våra kära myndigheter har också upptäckt hur fantastisk Söderön är. Vi är av riksintresse för såväl naturvård som kulturvård. Nyckelbiotoperna trängs i skogen, ornitologerna svärmar, mykologerna reser långa vägar för att få krypa i våra gamla kohagar, botanisterna är lyriska inför alla orkidéer.

Men den mest sällsynta arten får föga uppmärksamhet. Den var ganska allmän för 40-50 år sedan och ansågs vara onyttig eller till och med skadlig. Myndigheterna har länge arbetat för att få bort den, även om det aldrig varit skottpengar på den. Men nu har minskningen gått så långt att det endast finns något enstaka exemplar kvar och reproduktionen är ytterst liten. Arten riskerar att bli helt utrotad inom inte alltför lång tid. Att detta inte uppmärksammas är märkligt. Denna art gynnar eller är en förutsättning för otaliga andra arter som är så märkliga och skyddsvärda. Den bearbetar jorden och sin biotop så att en fantastisk biologisk mångfald kan leva vidare. Den gynnar kulturlandskapet och

ger oss denna fantastiska livsmiljö, som alla värderar så högt. Ännu märkligare är att denna art missgynnas systematiskt.

Dess möjlighet att leva vidare minskar genom restriktioner och hinder. Visserligen ges ett visst stöd, men motåtgärderna är långt fler och kraftfullare. Det är inte konstigt att arten minskar, den borde ha en säker topplacering på rödlistan. Vadå? Har jag inte sagt vilken den är? Det är ju den lilla skärgårdsbonden!

Det är småbonden som har skapat nyckelbiotoperna och den miljö som nu är riksintrasse och så märkligt och fantastiskt och som älskas av alla. Ändå görs hans/hennes verksamhet allt omöjligare och olönsammare. Myndiga myndigheter utfärdar regler och lagar som ska skydda djuren, skydda miljön, skydda vattnet, värna kryp och maskar i skogen. Värna och skydda allt - utom bonden. Visst - det sker i all välmening. Men har man inte vidare perspektiv än det som syns i luppen eller som rymms inom paragraferna, så blir det fel i alla fall. När bonden blir tillräckligt motarbetad så ger han/hon upp, säljer djuren, låter åkrarna växa igen, och flyttar till ett bekvämt jobb i stan. Hur går det då med mångfalden? Att inte stödja småbruket är korkat och kontraproduktivt.

Om myndigheterna tog sig i kragen och tittade fram ur sina stuprör och släppte på sin prestige att vara allsmäktiga och ofelbara, så skulle miljön och mångfalden kunna utvecklas till allas glädje och nytta. Dessvärre är det svårt att vara optimistisk om detta, men låt oss inte ge upp. Vi kan alla medverka till att bibehålla vår fantastiska miljö på Söderön genom att sköta våra fastigheter och stödja jordbruket på alla sätt.

Hans Tibell

Om sockerbetor

Efter kriget i slutet av 1940-talet sökte arbetsförmedlingen mycket folk som var villiga att ta upp sockerbetor i Skåne och på Gotland.

Några ungdomar från Söderön reste till Gotland, men de trivdes inget vidare varken med jobbet, förtjänsten eller inkvarteringen.

Axel Myllykoski från Svartnö reste ensam från Söderön till Skåne 1949, för att ta upp betor. Och 1950 och 51 åkte Axel och jag till Svedala i Skåne.

Vi hade fri resa, betald av arbetsförmedlingen, med tåg. Även cykel fick medföras. Skabersjö gods med ca 100 kor och 60 tunnland sockerbetor, blev våran arbetsplats i sju veckor.

Vi var tjugo stycken i betesstycket som ville tjäna en extra slant. Ca femton fruar från godset plockade också betor.

Var och en tilldelades tjugo rader och till åkerns ända var det 432 meter. Jag hade göra en vecka innan jag kom fram till slutet.

För varje ruta, som var tjugo rader och femtio meter lång, fick vi 14 kronor och 5 öre. Och hela längden var 432 meter. Det blir $8,64 \text{ rutor} \times 14,05 = 121,40$. Det var alltså veckolönen. Och eftersom vi arbetade 6,5 dagar i veckan tjänade vi 18,70 per dag..

Vi jobbade även halva söndan, så det blev matpengarna. Vi ingick i ett hocklag om fem personer. Vi betalade 3:-/dag med fritt husrum i en statarlänga med vatten, men ingen toalett.

Arbetsredskap fick vi hämta första dagen hos ladufogden nedanför vällingklockan, betgrep och en lång betkniv.

Efter den 1 november fick vi tillägg på ackordet. Men då skulle (bunken) betorna hyllas med betblast.

Efter sex veckors jobb var alla betorna upptagna och vi fick vår avlöning av inspektören på godset och fri resa till Östhammar.

Här får man en uppfattning om de långa raderna.
Foto A Myllykoski

Det var en rolig avkoppling från det vanliga jobbet hemma på Söderön, med fri resa med tåg tur och retur och dessutom tjänade vi mycket pengar.

1949 låg jag i lumpen och där fick jag 1,50 per dag som jämförelse.

Robert Henningsson

Numera tar man upp betor på annat sätt.

Reds. Anm.

100-årig juldikt

Ur Östhammars Tidning från den 10 dec 1901 har denna dikt hämtats. Den är skriven av J. Norberg och visar att folk var lika julstressade då som nu, fast sysslorna var litet annorlunda.

Nu är det bråttom i stugorna
man surrar kring liksom flugorna,
ty här ska det bakas och här ska bryggas,
och här ska skuras och här ska snyggas
till julen.

Och mor hon slänger med trasorna
och barnen springer på hasorna
men jämt i vägen för hennes slängar,
de krypa trumpna bak bord och sängar
till julen.

I kammarn knoga skomakarna
till ljusten slockna i stakarna.
” Tänk tolf par skor och ej flera dagar! ”
så flottigt skinande mäster klagar
till julen.

Och skräddarn gnor mellan knutarna
och syfrun river i klutarna.
Åt Karl en rock och åt Rut en tröja,
men far och mor får låta sig nöja
till julen.

För slaktarns kniv skrika grisarna
och vattnet sjuder på spisarna,
ty här ska skällas och här ska rakas,
och här ska kokas, doppas och smakas
till julen.

Du människobarn, hvilket jäktande!
Skall du få lön för ditt fäktande?
Din stackars mage som förr fått svälta,
den myckna maten knappt kan smälta
om julen.

Denna dikt har Agnetha Eriksson i sitt
rikhaltiga material.

Seniorträffen

Ett arrangemang på Söderön som är väl-
besökt är Seniorträffen.

Det var Agnetha Eriks-
son som då jobbade i
hemtjänsten, som förstod
att det fanns ett behov
hos de äldre som bodde
hemma och ofta var
ensamma, att få träffa
andra och prata minnen.

*Agneta Eriksson
Foto: Åke Westman*

Hon diskuterade det med Anders Wester-
berg och man bestämde att man skulle göra
ett försök att samla några i Söderögården.

Nu tio år senare är det ett 100-tal besökare
som kommer till varje träff, några gånger

per år. Många är sedan länge utflyttade från
Söderön, men kommer gärna tillbaka till de
här träffarna för att äta gott och prata med
jämnåriga.

Arrangemanget vänder sig till pensionärer,
men behöver man en ledsagare med, är det
ju ok.

Till någon av de kommande sammankoms-
terna ska besökarna uppmanas att ta med sig
gamla fotografier med Söderöanknytning
och några av oss från Hembygdsföreningen
ska finnas på plats för att skanna av och
dokumentera.

Men detta hoppas vi på att få ytterligare
bilder till vårt bildarkiv som vi jobbar med.

Passet

I maj 2003 blev jag oerhört glad när jag av en nära släkting (Hans-Olov) fick en lunta gamla handlingar, som legat i en chiffonjé i nära 80 år. Chiffonjén kom en gång från gården i Björnäs, där min mor föddes.

Bland annat fanns handlingar om min morfars bror Pers liv och leverne. Han var född den 7 mars 1843.

Efter genomgången lantbruksskola i Kolsva flyttade Per den 9 dec. 1880 till Ingo i Nylands län i Finland. Han arbetade som befallningsman och tog efternamnet Pettersson. Han dog ogift den 28 april 1902.

I dödsannonsen i Östhammars Tidningen kunde man läsa att inspektoren P Pettersson stilla avlidit i Kallkulla, Finland och som närmast sörjande stod Gustafva och Carl Sandqvist, Söderby och Jan Persson i Björnäs. Gustava och Jan var Pers syskon.

Robert Henningsson

Jan Persson i Björnäs var brorson till Per Pettersson och skulle nu ge sig iväg till Finland, för att närvara vid begravningen. Till detta behövdes ett pass och eftersom Finland var ryskt på den här tiden var det mycket byråkrati kring hans resa.

Passet fanns kvar i chiffonjén som Robert nämnde här ovan och är av modell större. Handlingen är 45 x 29 cm i storlek och är tryckt och skrivet på tunt fint vitt papper och frysigt. Men det är bara första sidan som är utnjyttjad till text.

Det är utställt i Stockholm den 3 maj 1902 av Kongl: Öfver-Ståthållare-Embete för Sverige och Norge uti Kongl:Residens-Staden Stockholm och gällde för två månader. Enda signalementet som var ifyllt var att han var 54 år. Allt annat som växt, panna, ansigte, ansigtsfärg, särskilda kännetecken osv var överstruket med ett streck.

Det var alltså ”svenske undersåten Hemmansegaren” Johan Persson, född och boende i Stockhols län som skulle ha passet för resa till Finland. Detta kostade honom 4 kronor. Högst upp finns det en stämpel med rysk text. Vi har fått det översatt och det går i princip ut på att ansökan är godkänd. Det finns också två stämplat från Magistratet i Hangö.

Öfver-Ståthållaren anmodar också alla vederbörande att låta Innehafvaren av respasset fritt och obehindrat passera, samt att ”lemna honom skydd och bistånd i händelse af behof”.

Man har skrivit året 1902 både med siffror och bokstäver, EttTusen Niohundra Två, alltså inte nittonhundratvå.

Passet är svårt att återge på bild här i Söderöposten. Men skulle nån läsare vara riktigt intresserad visar Robert gärna upp det.

Viveka Westman

Anders en - hörna

Enen, Juniperus communis

I samband med Långalmstogens invigning den 10 juni i år, blev jag ombedd att berätta lite om enbuskar, eftersom dessa finns i riklig mängd där stigen går fram.

Min första tanke var att det finns väl inte så mycket att säga om enar, ja att de används till gärdesgårdstörar, smörknivar och dymlingar (hälor) för sammanfogning av träbåtar, istället för spik eller nitar var vad jag kunde komma på.

Men efter lite sökande och forskande, det mesta med hjälp av burken med knappar (datorn) måste jag ställa frågan, finns det något nyttigare, mer använt och omskrivet träslag än enen.

Namnet Juniperus = en, använt om enar av Cato i Rom 100-talet f. Kr. Ursprunget är omdiskuterat. Ett förslag är latin juncus = säv, ett annat iuvenus = ung, som har kopplingar till parere = föda. Enen håller sig ständigt ung genom att skjuta nya skott. Communis är rent latin = vanlig, gemensam.

Namnet ene och sammansättningar som enebuskar och enebär, fanns i fornsvenskan före 1500-talet. Enbär som läkemedel rekommenderades i egyptiska papyrusar och användes av hippokratiska läkare i Grekland (400-talet f. Kr). Greker och romare helgade enen åt Hermes = Merkurius.

Ene hör också till de växter som Hildegard av Bingen beskrev folkmedicinsk användning av i Tyskland på 1100-talet.

Enebränning:

Mycket länge har enen bränts vid offer och likbränning, här kan kult och världslig nytta knappast skiljas åt. Röken är både väldoftande och antiseptisk. Året hade särskilda röknätter som palmsöndagen och valborgsmässoafton, då man enrisrökte i bostadshus och stall.

På våren släpptes inte djuren ut förrän ladugården hade rökts med en. Det knastrande ljud som uppstår när busken bränns sades komma från huldror, skogsrån och älvor som bor i den.

En homosapiens bredvid en juniperus, Rosa Sundström, 165 cm hög

Foto: Viveka Westman

Enen till skydd:

Enen var en av forna tiders verkliga kraftväxter som användes på otaliga sätt för att skydda mot ont. De hackade barren ströddes på golven, inte bara vid högtider utan regelmässigt för att hålla borta den värsta stanken från höns och julgräs, som in på 1800-talet bodde med människorna i bostadshuset.

Enekvistar hängdes över kobåsen för att fördriva ont som djuren förhåxades med.

Forts. nästa sida

Kvistar över bostadshusets ingång skyddade mot blixot och mot häxor (de måste räkna alla barren innan de kunde ta sig in och det besväret ville de inte göra sig).

Amuletter gjorda av bären avvände onda makter och sjukdomar och hjälpte sjuka att bli friska. Drakar kunde bara dödas med eneträ, smör skulle kärnas med redskap av eneträ och var gräddes förbannad och inte ville bli smör, piskade man smörkärnan med en enbuske så att häxan i den blev blåslagen.

Botemedel:

På nästan alla enar finns så kallade kikbär, vilka är en gallbildning (knölförmig missbildning) orsakad av en liten mygga, allmän engallmygga (*Oligotrophus juniperinus*). Gallbildningen sitter i grenspetsarna och består av tre yttre förstorade barr som omger tre inre förkrympta barr, vilka i sin tur innesluter den lilla mygglarven.

Kikbär kokta i mjölk användes förr inom folkmedicin som botemedel mot kikhosta.

Är det kanske någon av läsarna som har provat medlet och blivit av med sin hosta?

”Åt gravar och golv gav han ris, och ett gott öl bryggde han där han stod, stark och vänlig, klämd mellan gråa stenar i Thule”
Enbusken av Harry Martinsson
(Passad 1945).

En bråkdelen av de fakta som står att finna om vår kära enbuske.

I nästa nummer fortsätter vi med enens berömda tretal, enen som livsträd och värkträd.

Dessutom recept på hur man sätter klåda på en ovän.

Anders Westerberg

**Söderöns
Hembygdsförening**

Söderöns Hembygdsförening
c/o Hans Tibell
Lotsholmen
742 91 ÖSTHAMMAR
Plusgiro 15 28 61-1

Styrelse

Hans Tibell
Viveka Westman
Ulla-Britt Jansson
Christer Mattsson
Agnetha Eriksson
Gerd Åbrandt
Karin Hörner Andersson

Telefon

70055 el. 08-659 47 75
70028 el. 08-15 86 12
320 31
704 90
701 35
703 41
700 72

E-post

neisti-2004@telia.com
westsson@comhem.se

xrizter@telia.com

gerd.robban@telia.com
ostsidan@telia.com

Ersättare

Margit Gustavsson
Margit Bergström
Anna-Britt Matsson
Maja Ejdersund
Conny Wahlgren
Hans Gustavsson

321 18
324 64
321 87
704 61
215 18 el 070-580 73 66
416 46

Revisorer

Margaretha Mattsson
Lage Löwén

321 59
702 59

Ersättare

Mats Jorlin

701 62

Valberedning

Arne Westerberg
Mats Frylmark
Patrik Westerberg

700 24
702 10
700 24

**Ombud för Upplands
Fornminnes- och Hembygds-
förbund**

Ulla-Britt Jansson 320 31

Ersättare

Viveka Westman 700 28